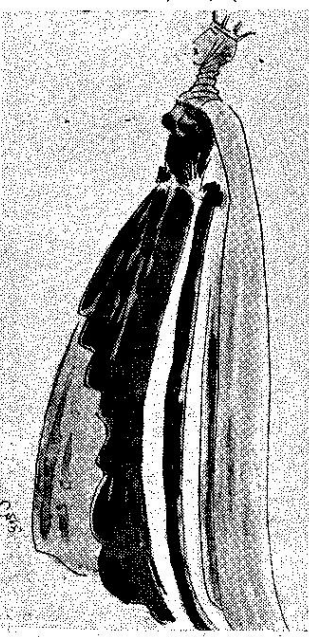


ΘΕΑΤΡΟ ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ

ΤΟΥ Κ. ΠΕΛΟΥ ΚΑΤΣΕΛΗ

Μετά τον «Άμλετ» ο «Μάκβεθ»! Τα δύο σφοδρότερα θεατρά μας έρχονται με τα έργα αυτά να συμπληρώσουν το ένα το άλλο και να ολοκληρώσουν τη δημιουργική αποστολή τους. Είναι μία ευτυχισμένη συγκυρία ή διαδοχή αυτή. Μας βοηθάει γενετική, εξέλεκτικά, να συλλάβουμε δύο από τους πραγματικότερους σταθμούς του δημιουργικού πνεύματος του Σαίξπηρ, καθώς όρυπτικά ξεκίνησε για να συλλάβει το τραγικό νόημα της ζωής και της ανθρώπινης μοίρας. Ο «Μάκβεθ» είναι το έργο που ακολούθησε ύστερα από τον «Ιούλιο Καίσαρα» και τον «Άμλετ». Γράφτηκε στα 1904. Είναι το κορύφωμα της ηθικής κρίσης που δοκίμασε ο Σαίξπηρ απεινίζοντας τον Κόσμο. Στον «Ιούλιο Καίσαρα» με τη δημιουργία του Βρούτου μας έδωσε τον ευγενικό ήρωα, που τραγικά άσχοι πάνω στην πάλη του ενάντια του Κακού. Ένεργει έδο ο ήρωάς του πιστεύοντας στη δύναμη του καλού και της ηθικής. Πάνω στο βωμό της πίστης του αυτής, θυσιάζει ότι καλύτερο είχε: τον προστάτη του και φίλο του, Σκοτώνει τον Καίσαρα — λευτερομένης από κάθε προσωπική αδυναμία, από κάθε συμφέρον, από κάθε φιλοδοξία. Η πράξη του έχει την έννοια της Θυσίας, που προσφέρεται με άπειρο χέρι, αλλά με σπαραγγιμένη καρδιά, για να σωθεί η ελευθερία και η δικαιοσύνη. Κι όμως, το ευγενικό αυτό μέλος του Κόσμου, ο άντρας αυτός με την ωραία ζωή, στα τέλη του, τραγικά διαπιστώνει το μάταιο της ενέργειάς του και της θυσίας του. Σ κ ό τ ω σ ε τ ό ν Κ α ί σ α ρ α , α λ λ ά ο κ α ι σ α ρ ι σ μ ό ς ε ί ! Μπρός στην αποκαλήψη αυτή, ο ενάρτερος Ρωμραίος, ρίχνεται με απελπισία πάνω στο σπαθί του — στο ίδιο αυτό που σκότωσε τον Καίσαρα και που σκοτώνει τώρα τον ίδιο — άγρια κραυγάζοντας: «Νούργασε Καίσαρα. Δεν σε σκότωσα έσένα ι! δση ευχάριστη σκοτώματα τώρα έχω!» Απελπισία! Απογοήτευση! Άρνηση της δυνατότητας του. Καλού μέσα στον ξεσπαρασμένο αυτόν Κόσμο! Βέβαια όλα αυτά δεν θά διειχτούν εύγλωττα στον «Ιούλιο Καίσαρα». Άλλά να ο «Άμλετ» με την πυκρή, απελπιστική πείρα του Βρούτου την ώρα που σκοτώθηκε. Μία συνέχεια κι' ένα συμπλήρωμα του Βρούτου. Διαθέτει καλωσύνη, άρετη, ευσοφία, ζωική δύναμη, αλλά και γνώση. Τη γνώση που άποκτησε ο Βρούτος μόνον στα τέλη της ζωής του. Με τη γνώση αυτή, με τη διασαλευμένη πίστη του στο ηθικό νόημα του κόσμου, και που ο ποιητής — όπως είπαμε στα προηγούμενα άρθρα μας — φρόντισε να μας την δώσει στην Ενορση του έργου του, εμφανίζεται ο «Άμλετ» με την έπιταγή να δράσει! Να η τραγωδία. Η τραγωδία του ανθρώπου που δεν ενεργεί, ενώ διαθέτει βέλη, δύναμη, μέσα και πο': στο τέλος καταντά ένας φοητάς έρτα ύπάρχει γιατί δεν ένήργησε!

Ποιά αντίθεση με το Βρούτο. Έκενός καταστρέφεται γιατί ενεργεί. Έδο ο «Άμλετ» γιατί δεν ενεργεί. Και άσχοι και οι δύο και στο τέλος καταστρέφονται για ότι είναι καλό, ευγενικό και ήπτορχο μέσα τους! Από τον παραλογισμό αυτόν



Μακέτα του κ. Άλ. Σολωμού για τη λαοδη Μάκβεθ (Μαρίκα Κοτοπούλη).

κεντριμένος ο Σαίξπηρ, περνά στην αντιπεραν όψη. Στην άρνηση καθήθικής. Από την τάξη, στην άταξία. Από το καλό στο κακό. Από τον ηθικό ιδεαλισμό του Άμλετ στον άηθικό ιδεαλισμό — άς μου έπιτραπεί η αντιφατική έκφραση — του Μάκβεθ και της γυναίκας του. Οι κεντρικοί ήρωες δεν είναι πιά πνεύματα του φωτός, αλλά του σκότους. Δεν είναι καλταργημένες πνευματικές και ηθικές ύποψηεις, αλλά ηρωϊκές πρωτόγονες φύσεις, που γι' αυτούς το καλό είναι κακό και το κακό είναι καλό. Την ηθική αυτή διαστροφή θά την ακούσουμε από την πρώτη κι' έδω σκηνή του έργου. Τρεις μάγισσες, τρία όργανα του σκότους, θρέμματα της διασπαρμένης και πρωτόγονης φύσης που θά μας άποκαλέσει ο ποιητής, θά την ξεράσουν μέσα από τα ξεδονταχμένα και βρώμερά τους στόματα. Το αντίστοιχο νόημα των λόγων αυτών θά το ακούσουμε και με το πρώτο μάσιμο του Μάκβεθ: «Μέρα τόσο κακή και ωραία μαζί δεν έδω». Είναι η ημέρα που ο ήλιος της νίκης και της δόξας άστραψε γι' αυτόν και του φόρεσε το φαροτέφανο του άντρειωμένου, του «δέξιου», του έρωταίου της Ένωδας. Είναι η ημέρα που έσωσε τη χώρα του από την έπιδρομή ενός ξένου στρατού και κατασώντρησε την άποστασία ενός προδότη. Η φήμη η σάλπιγγάλαση διαλαλεί τα κατορθώματά του και τις άρετές του. Κι' όμως η φωτεινή αυτή ημέρα της δόξας του είναι μαζί και η ημέρα του χαμού του. Ο ήλιος της δόξας τον τυφλώσε, Σκοτάδι τώρα μέσα στην ψυχή του, στη συνείδησή του, στη διάνοιά του. Διασαλεύτηκε η τάξη του. Σόν αντικατόπρισμα του έσωτερικού του χαλασμού και αλόκληρη η γύρω του φύση. Βροχή, άστραπόβροια, άνεμος ζώη. Κι' αυτός σαν ένα άηρο διασχιζει άρεμάνα την καταγίδα. Περνά μέσα από έρημοτόπια, ενώ τα ταμπούρα και οι σάλπιγγες διαλαλούν τη δύναμή του, την άφειρία και την άντρεία του. Η φιλοδοξία του κεντρίζεται. Μέσα του εμπίανε δνεира παλιά. Η άναγνή φαντασία του προχάει άκράτητα και που στήνει μπροστά του έδες τις πμές που θά είναι η άξια άντιπληρομή του ήρωά του. Τις άντιπληρομή με τα κατορθώματά του, αλλά δεν τα ίσφαρίζουν. Μόνο το στέμμα της Σκωτίας βαραίνει τόσο. Το όρεμμα αυτό που όημερα το κατέχει ένας πρόσ,

ηθικός και άδύναμος βασιλιάς και που πάνω του ο Μάκβεθ έχει κάποια κληρονομικά δικαιώματα. Στην κρίση αυτή καμψή της ύπαρξης του προβάλλουν μπροστά του οι τρεις μάγισσες. Τον χαίρουν να με χάρες τωρινές που τις κατέχει — «Γεά σου μιλάρω Γκλάμις — με προφητείες πλούτου λαμπρού μεγάλες — «Γεά σου, Μάκβεθ, μιλάρω Κάδορ» — και με έλλιδες βασιλικές — Γεά σου Μάκβεθ που βασιλιάς θά γίνεις!» Όλόκληρος ζαλατωμένος.

Στο σημείο αυτό δε σταθώμε για να εξετάσουμε ένα έπιμοχο ζήτημα. Η άντιπροσάπιδου για το Σαίξπηρ οι μάγισσες, τί θέλησε να έκφράσει με την παρουσία τους, πού η έπιδροσή του πάνω στο Μάκβεθ και κατά πόσον οι προφητείες τους συνεννοούν για την κατοική υράση του. Ο Σαίξπηρ έχοντας στο έργο του αυτό ν' αναδείξει τον άνθρωπο στην πρωτόγονη του φύση, που δεν έχουν σχηματισθεί μέσα του άντιστάσεις πνεύματος, συνείδησης και ηθικής, τον δοσμένο γυνά σ' έδες τις έπιδροσεις, μεταχειρίσθηκε τις μάγισσες σαν μία παραστατική μορφορία των δυνάμεων έκτου που έπιδρούν πάνω στον άνθρωπο και που δεν έπαισαν ποτέ να ύπάρχουν γύρω του, σε κάθε μορφή, για να τον παραπλανούν. Έπιδρώσεις, που είναι μία δοκιμασία για τον άνθρωπο και που άκόλογο με τη στάση του άπαντί τους, θά κριθεί, μία και είναι έλευθερος να τις δεχτεί ή να τις άπορριψει. Τέτοιας μορφής είναι και οι Τρεις Μάγισσες μέσα στο Μάκβεθ. Ούτε «θεές» είναι, ούτε «πειραμένα», όπως θέλουν να πιστεύουν μερικοί κριτικοί, της ιδεαλιστικής σχολής — τις γνώμεις αυτές άποδέχτηκε και ο φώτος Πολίτης. Οι άντιλήψεις αυτές διαστρέφουν τις προθησεις του ποιητή. Οι μάγισσες κανένα εξαναγκασμό δεν έχουν πάνω στη δράση του ήρωα. Σε καμψά στιγμή του έργου, δε γίνετα νύξη ότι ύπαγόρεψαν τις πράξεις του. Οι Μάγισσες προλέγουσν στο Μάκβεθ ότι θά γίνει βασιλιάς. Δεν του ύ-



Μακέτα του Μάκβεθ (Γ. Παπάς). Όπως παιχτηκε από τον ήρωα της κ. Μαρίκας Κοτοπούλη.

παγορεύουν όμως και τα μέσα και τους τρόπους που θά εκπληρώσει την προφητεία αυτή. Μόνος του τα έ κ λ έ γ ε ι . Κ αν οι προφητείες αυτές τον τάρωναν, είναι γιατί τις είχε μέσα του. Είναι η έξέλιξη έπιδικαιολογία και? τ ό κ ε ν τ ρ ι σ μ α τ ῶ ν σ κ ὆ τ ε ι ν ὠ ν τ ο υ δ ι α λ ο γ ῖ σ μ ὠ ν . Ο ποιητής για να μας διεκρινήσει το σημείο αυτό, μας βάζει έδίπλα στο Μάκβεθ έναν άλλο ήρωά του, παρόμοιο φιλοδοξό, τον Βάγκο, που μένει άτάραχος από τις προφητείες — όσο κι' άν τον άφάρωκε. Ο Βάγκος, σαν τίμιος που είναι, μένει άδιάφορος στα όσα λένε οι Μάγισσοι. (ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 11)

“ΜΑΚΒΕΘ”

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ 9)

σες, όσο κι' αν η εξωτερική μορφή τους των εννοχλεί. Με το Μάκβεθ δεν συμβαίνει το ίδιο. Όχι μόνο ταράσσεται, αλλά και με την εκπλήρωση της πρώτης προφητείας, ότι θα γίνει θάνατος του Κώδορ, στη μολυσμένη από τη φιλοδοξία καρδιά του, ανάβει άμεσως η ελπίδα της βασιλείας: «Τώρα Γκλόριος και Λόρδος Κώδορ είμαι! Ακόμα όπισω το μεγαλύτερο είναι!».

Μάταια ο Βάγκος με τις τιμές κρίσεις του:

«Την αλήθεια συχνά μάς λένουν τα όργανα του σκότους για να μάς καταστρέψουν μάς κερδίζουν, με νόστιμα παιχνίδια μάς ταίζουν και μάς γελούν σε πράγματα σπουδαία, προσπαθεί να τον αποτρέψει από την ανεπιφροσύνη του. Αυτός ξαναμμένος καθώς είναι, βλέπει κι' όλας το στήμμα στο κεφάλι του: «Δυό αλήθειες είπαν! Άγαθό προίμιο σ' εκείνο το λαμπρό το δράμα πάχει βασιλική υπόθεση!»

Και μητροδεινός μέσα σε σοφιστικούς συλλογισμούς, συλλαμβάνει την ιδέα του φόνου, που γι' αυτό τον τ'ή στιγμή αὐτή είναι ἡ ἰδέα τοῦ καλοῦ. Είναι ἀνάγκη νά προσέξουμε τὸ σημεῖο αὐτό. Γιὰ τὸ Μάκβεθ, μετὰ τὴν κυριαρχικὴ θέληση, τὸν ἐγωισμό, τὸ ἔπιτο πάθος τῆς φιλοδοξίας καὶ τὴν ὑπερτατὴ συνειδητὴ τῶν δυνάμεων του καὶ τῆς διεκδίκησης τῶν δικαιωμάτων του, γιὰ τὸ Μάκβεθ, τὸ φλογισμένο ἀτομιστὴ, ἡ ἰδέα τοῦ φόνου, ποῦ θὰ τοῦ προσπορίσει ἓνα ἀξίωμα ἀντάξιο τῆς δυνάμεως του, δὲν εἶναι γιὰ τὴν ἠθικὴ του ἀντίληψη μιὰ ἰδέα κακοῦ. Τὸ ἴδιο εἶναι καὶ γιὰ τὴν Αἰλιθὴ Μάκβεθ, τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴν ἔποχὴ τοῦ Σαίξπηρ. Ἐμνηθεῖτε ὅλα τὰ ἐγκλήματα τῆς Ἐλισάβετ καὶ τῆς Μαίρης Στουαρτ. Γιὰ νὰ στερεωθεί ἢ γιὰ νὰ ἀποικτηθεῖ ἓνας θρόνος, οἱ ἄνθρωποι προχωροῦσαν στὸ ἐγκλημα θαρρετὰ καὶ χωρὶς πολλοὺς ἐνδοιασμούς. Ἔτσι καὶ ὁ Μάκβεθ τὴ στιγμή αὐτὴ ποῦ σκίφτεται τὸ φόνον ἢ κι' ὅταν τὸν ἐκτελεῖ, δὲ νομίζει ὅτι εἶναι ἐγκληματίας. Οἱ ἠθικὲς του συνειδητὲς ἀρχές δὲν ἀντιτίθενται στὴν πράξη. Κι' ὁ μὲν μόνον μετὰ τὴν ἰδέα τοῦ φόνου ὁ δὲ κληροσσυγκλονίζεται. Τὴν εἶναι αὐτό, ποῦ ὅπως ὁ ἴδιος λέει, «τοῦ ὀρθώνει τὰ μαλλιά ἀπὸ φόβον καὶ κάνει τὴ σταθερὴ καρδιά του νὰ χτυπάει ἀπάνω στὰ πλευρὰ, ἐναντὶς στὰ συστήματα τοῦ φυσικοῦ»; Πῶς εἶναι δυνατόν ἡ ἰδέα αὐτὴ τοῦ φόνου, ποῦ εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ καλοῦ, «νὰ κάνει τόπο σ' αὐτὸν τὸν πειρασμό» — προσέξτε: δὲν γιὰ τοὺς ἄλλους εἶναι εὐπνῆμα «συνειδητὴς» γιὰ τὸ Μάκβεθ εἶναι πειρασμός — ποῦ τόσο τὸν ἀναστατώνει; Ἡ συνειδητὴ του ποῦ ἀναστατᾶται; Οἱ ἠθικὲς του ἀρχές; Τέτοια πράγματα βίως δὲν ὄντιον γιὰ τὸν Μάκβεθ. Ἡ ἠθικὴ του ἀλλοιώτικα κρίνει. Ἀπὸ ποῦ ὁ μὲν πηγάζουν οἱ ἐνδοιασμοὶ ἐκεῖνοι; καὶ οἱ «φόβοι» ποῦ εὐπνῆνε μέσα του καὶ τὸν κάνουν νὰ λέει:

«Ὁ πῶς μου, ποῦ φανταστικὸ μόνον φονικὸ συλλογίζεται, ταραξὶν τόσο πολὺ τὸ ἀνθρώπινο τὸ ἐγὼ μου ποῦ πῆγει πάρα ἡ ἰδέα τὴν καθε ἐνέργειαν.

Ἡ πηγὴ τῶν σατηριῶν αὐτῶν ἐν-

δοιασμῶν εἶναι ἐγκλωστὴ γιὰ τὸ Μάκβεθ. Κι' αὐτὸ θὰ σταθεῖ, ὅπως θὰ ἰδοῦμε, ἡ καταδίκη του. Οἱ «φόβοι» του, ποῦ εἶναι τὸ καλλίτερον μέρος τοῦ ἑαυτοῦ του, ἡ ἀνθρώπιότης του, ἡ μόνη ἀντίστασὴ του — γιὰ τὸ καταρακὺ λισμά του, δὲ θὰ ἀποκαλυφθοῦν ποτὲ στὸ Μάκβεθ ὅτι πραγματικὰ εἶναι. Θὰ τοὺς πάρει κι' αὐτὸς καὶ ἡ Αἰλιθὴ Μάκβεθ γιὰ ἐξωτερικοὺς φόβους, γιὰ φόβους συνεπειῶν τῆς πράξης του, γιὰ δειλία του, ποῦ θὰ κεντρίσουν μόνον τὸν ἠρωτισμὸ του καὶ θὰ τὸν σπρώξουν ἀφορὰ στὸ ἐγκλημα, μιὰ καὶ εἶναι ἀντρας ποῦ τίποτα δὲ φοβάται. Στὴν παρεξήγησιν αὐτὴ συγκεκριλοῦνται ἡ τραγικὴ του θέση. Ἐάν δὲν τὴν ἀντιληφθοῦμε, τότε ἡ ὅλη ἀνθρώπινη οὐσία τοῦ Μάκβεθ χάνεται ἀπὸ μπρός μας. Ὅστε φρίκη, οὔτε δέος, καὶ κανένα λυτρωτικὸ αἴσθημα παναιθρόνισμα δὲν μπορεῖ νὰ μάς γεννηθεῖ. Ἡ τραγωδία ἐξαφανίζεται.

Πάντως οἱ «φόβοι» αὐτοῖ, γιὰ τὴν ὄρα, εἶναι τόσο ἰσχυροὶ γι' αὐτὸν ποῦ τοῦ ἀποδιώχνουν τὴ φοικὴ ἰδέα:

«Ἄν ἡ τύχη θέλει βασιλεῦσά νὰ με κάμει, ὦ ναι, ἄς με σπέρει χωρὶς ἐγὼ νὰ τὴν βοηθῶ, ἡ τύχη!»

Καὶ μετὰ λευθερωμένη τὴ συνειδητὴ του ἀπὸ τὴν «ἐνοχλή» προχωρεῖ γιὰ νὰ ἀνταμώσῃ τὸ βασιλεῦσά. Ἐκεῖ νέος πειρασμός τὸν προσιμεῖ. Ἐνα νέον σπρούνησμα στὸ πάθος τῆς φιλοδοξίας του.

Ἄλλὰ γι' αὐτὸ στὸ ἐρχόμενο.

ΠΕΛΟΣ ΚΑΤΣΕΛΗΣ

Υ. Γ. Διορθώσεις. Στὸ προηγούμενο ἀρθρον μας γιὰ τὸν «Ἀμιλετ» καὶ στὴν τελευταία παράγραφο γίνηκαν δυὸ λάθη. Ἐνα τυπογραφικὸ: τὸ Kruel νὰ γραφεῖ μετὰ «C» καὶ ἓνα ποῦ ἀφορᾶ μιὰ περὶ ἄλλου παραπληθητικὴ συσχέτισή μου. Ἀντὶ νὰ γράψω «Ὀσηλία» ἔγραψα «Ἰουλιέτας».